

KUSTANTAMO
HELMIVYO

KIRJAVAA kyytiä

TAPANI BAGGE

Kirjoituksia
kirjallisuudesta
ja elokuvista

Kirjavaa kyytiä

Tapani Bagge

KIRJAVAA KYTYTÄ

**Kirjoituksia kirjallisuudesta
ja elokuvasta 1980–2023**

Helmivyo 2023

Tapani Bagge: Kirjavaa kyytiä

ISBN 978-952-7469-34-7

Painopaikka: BoD - Books on Demand, Norderstedt, Saksa

SISÄLTÖ

9 AVAUSSANAT

11 RIKOLLISTA KYTYTÄ MEILLÄ

- 13 Outsiderin kahdet kasvot
- 21 Noin yhden dekkarin ihmeitä: Onni Halla ja Niilo Lauttamus
- 29 Noin yhden dekkarin ihmeitä: Humoristit dekkaristeina. Sampsa Korpela, Lauri Tynni, Agapetus
- 36 Noin yhden dekkarin ihmeitä: Dekkareita vai poikakirjoja? Heikki Seppälä, Selim Tapola, Tauno Rautapalo
- 45 Rikoksia ruotsiksi: Walentin Chorell ja Lars Jansson
- 52 Parempi kuin aito
- 54 Jäähyväiset mestarille ja ystävälle. Seppo Tuisku 1935–2020
- 60 Jäähyväiset kollegalle ja kaverille. Harri Nykänen 1953–2023
- 62 Erakovuorelta Manhattanille. Pekka Kolehmainen 1951–2022
- 64 Monen alan ammattimies. Pentti Pesä 1942–2023

67 RIKOLLISTA KYTYTÄ MUUALLA

- 69 Kapteeni Joseph T. Shaw. Mies Black Maskin takana
- 77 Manhunt – jalostettua pulpia
- 83 Hitchcock esittää. Kymmenen (+4) kautta tv-historiaa
- 90 Aavenainen. Joan Harrisonin tie Hitchcockin sihteeristä Hollywoodin huipputuottajaksi
- 96 Hitchcockin valitut. Jännitysnovellien valioita kirjoissa ja lehdissä
- 102 Ulkopuolinen Hollywoodissa. *Pikku keisarin* ja *Asfalttiviidakon* kirjoittaja W.R. Burnett
- 113 Tyylikameleontti Dolores Hitchens
- 120 Kirjailija katuojasta, ohjaaja kuilun partaalta. *Kummisedän* syntyy
- 126 ”Niin vähän kuin mahdollista.” Robert Townen koiranpentu ja *Chinatownin* syntyy
- 134 *Heat 2*. Legendaarinen rikoselokuva sai jatkoa – kirjana
- 138 Noir italiano: Carlo Lucarelli ja Massimo Carlotto
- 145 Nippon Noir: Kenzo Kitakata ja Fuminori Nakamura
- 151 Toisen kirjan vaikeus

153 VILLIN LÄNNEN KYITIÄ

- 155 80-luvun lännenelokuvia: *Lainsuojattomat* (Long Riders, 1980),
Harmaa kettu – Lännän Legenda (Grey Fox, 1982)
157 90-luvun lännenelokuvia: *The Good Old Boys*, *Pikku-Jon balladi*
(*The Ballad of Little Jo*), *Maverick*
160 *The Kid*
161 Boetticherin jalanjäljissä. *Dead for a Dollar*
163 Villi länsi valkokankaalla. *Rautahevosta Tombstoneen*
165 Pukkila-Jakki lännen mailla

167 KIRJALLISTA KYITIÄ

- 169 Minun 70-lukuni
171 *Hilirimpis*. Kritiikki omasta kirjasta
175 Eräänlainen esikoiskirjailija
177 Rikoksen pyörteistä kylmän kyydin kautta jäätävään
179 Elämän hanttikortit
189 Mistä ideat tulevat?
194 Lukemattomuuden ylistys
196 Pakoon! Pakoon!
198 Kolmas polku
200 Vuosikymmeneni
202 30
203 Kirjoittaminen palkintona
205 Kirjailija on käsityöläinen
207 Kirjailija kujalla
209 Jimi Tomminen: Kirjailijat (t)yössä
210 Jimi Tomminen: Hyvät, pahat ja rumat
Hämeenlinnan taiteiden yössä
216 Näin kirjoitan lasten- ja nuortendekkareita
221 Meidän jengi, Kaisa ja Jenni
223 ”Dear Moomin Writer”. Minä ja Muumi
225 Kiljusten paluu eli Jalmari Finnen jalanjäljissä – ja omillakin teillä
229 Ruusu Vieraalla maalla
231 Koskela ja minä
232 Mitä meistä tuli? *Prosenttimiehen* taustaa
235 Kun esivanhemmat puhuivat minulle. Soturisivun synty

239 Vuoden 2022 huonoimmat hetket

240 Hallin Janne ja Santeri-renki

243 MUSIIKILLISTA KYTYÄ

245 Sibelius mottimetsässä

247 Hämeenlinnan Jannen synty

249 Haitariblues

251 Laulujen lunnaat

253 Etelän rokin pioneerit

255 Suomikantrin tarina

257 Inmates – cutout-löytö Keravan Anttilasta

262 Parolassa soi Tiikerihai

265 Bad Sign. Kun Teddystä tuli taas Aikka

271 Monena mies eläessään: *Teddy, Aikka ja Alpo*

Avaussanat

Tämä kirja on jatkoa aiemmille artikkelikokoelmilleni *Vaaran viehätys* (2015) sekä *Rikoksen poluilla – ja muillakin* (2019). Uusia juttuja olen tehnyt lähinnä Ruumiin kulttuuriin, Ruudinsavuun ja Manifetsiin. Lisäksi on löytynyt joitakin vanhoja, jotka eivät syystä tai toisesta päätyneet edellisiin kirjoihin.

Kiitos kaikille pää- ja muille toimittajille sekä toimitussihteereille, jotka juttujani ovat ostaneet tai jopa tilanneet: Keijo Kettuselle, Päivi Remekselle, Juri Nummelinille, Miettiselle ja Tuulia Viitaselle. Kiitän myös Jimi Tommista, joka antoi luvan käyttää kahta mainiota reportaasiaan, sekä olosuhteiden pakosta nimettömäksi jäänyttä opettaja-opiskelijaa, jonka tutkielmakysymyksiä ja omia vastauksiani niihin käytin häikäilemättä hyväkseni jutussa *Mistä ideat tulevat?*

Tässä kirjassa nautitaan aluksi rikollisesta, sitten Villin lännen kyydistä. Kirjallista kyytiä -osio sisältää sattumuksia ja muistelmia urani varrelta sekä kirjojeni taustaa ja syntytarinaa. Lopulta päästään musiikilliseen kyytiin vaihtelevassa tahdissa.

Toivottavasti viihdyt taas näiden juttujen parissa yhtä hyvin kuin minä viihdyin kirjoittaessani niitä.

Hattelmalassa 31.5.2023

Tapani Bagge

RIKOLLISTA KYTYIÄ MEILLÄ

Outsiderin kahdet kasvot

(Pekka Lipponen kaukomailla, 2021)

Aarne Haapakosken (1904–1961) kirjallinen tuotanto on melko laaja. Hän kirjoitti 75 jännitys- ja seikkailuromaania tai kertomuskokoelmaa, yhden sotakirjan, viisi historiallista romaania, kaksi elämäkertaa, kaksi matkakirjaa, muutaman näytelmän, noin 2800 lehtiartikkelia tai henkilöhaastattelua, noin 5700 jännitysjuttua, 26 radiokuunnelmaa, neljä elokuvakäsikirjoitusta, 56 Pekka Lipponen tai Kalle-Kustaa Korkin kioskiseikkailua ja viitisenkymmentä jatkokertomusta lehtiin.

Suurimman osan Haapakoski julkaisi väärällä nimellä. Tunnetuin nimimerkki oli Outsider, toinen kuuluisa Henrik Horna. Vähemmän tunnettuja oli pienen armeijan verran. Niillä peiteltiin miehen tuotteliaisuutta. Ulkomaisilla nimimerkeillä myös hämätettiin lukijoita, jotka eivät uskoneet kotimaisten viihdekirjailijoiden kykyihin.

Haapakosken todellinen menestysarja lähti syntymään sopivalla hetkellä poksahaneesta samppanjapullon korkista.

Sodan jälkeen kansa janosi viihdettä ehkä vielä enemmän kuin sodan aikana. Radion viihdeohjelmia toimittava lehtimies-kirjailija Ensio Rislakki ehdotti Haapakoskelle, että tämä voisi tehdä radiolle oman sarjakuvan – tarinan, joka jatkuisi lyhyinä pätkinä päivästä toiseen, sanomalehdistriippien tapaan. ”Jännittävä sen pitää olla, paljon pauketta ja konnia. Päähenkilöinä kuitenkin suomalaiset.”

Vähän myöhemmin Haapakoski istui iltaa ravintola Savoyssa Helsingissä ja mietti sankarille nimeä. Samaan pöytäkuntaan kuuluivat liikemies Kaleva Salminen, mainosmies W. K. Latvala ja kirjailija Martti Löfberg, joka tunnettiin paremmin salanimellä Marton Taiga. Salmi-nen tarjosi etunimeksi Kalle-Kustaata, koska hänellä oli samannimi-

nen poika. Hetken päästä naapuripöydästä sinkosi sampanjapullon korkki keskelle Outsiderin seurueen pöytää, ja niin saatiin sankarille sukunimikin.

Kalle-Kustaa Korkki oli perinteinen seikkailusankari, muuten herrasmies mutta kova konnille. Hän oli perehtynyt uusimpaan tieteseen ja tekniikkaan. Kansainvälisen Öljy-yhtiön ”troubleshooterina” ja muitakin rikoksia selvitellessään Korkki joutui kohtaamaan vaaroja ympäri maailmaa. Radiossa eksotiikka tuli halvaksi toteuttaa.

Sankarille tarvittiin apuri, ja tässä kohtaa Outsider löysi itsestään humoristin. Hän otti esikuvaksi vanhan tuttavansa, Rantasalmella syntyneen liikemiehen Sulo Taskisen, jolla oli ahväärejä pitkin maailmaa ja joka piti pihveistä ja näkäräisistä eikä suotta pitänyt kynttiläänsä vakan alla.

Sankarin ystävälle tuli nimeksi Pekka Lipponen. Esikuvansa tavoin hän sekaantui myös liiketoimiin, jotka eivät aivan kestäneet päivänvaloa. Taskinenkin oli ollut 1930-luvulla mukana kaviaarin salakuljetuksessa Neuvosto-Venäjältä.

Lipponen puhui savoa ja änkytti hämmentyessään: ”Pi-pi-pirskatti, Kalle-Kustaa, elä sinä aina vekuta!” Hänellä oli tapana joutua vaikeuksiin näkäräisten ja naisten vuoksi, ja ahneuksissaan hän sortui myös erilaisten huijausten uhriksi. Korkin avulla hän kuitenkin aina pelastui ja roistot saatiin kiinni.

Kalle-Kustaa Korkin seikkailuja tehtiin radiolle vuodesta 1945 aina 1960-luvun alkuun saakka, yhteensä 20 jatkokuunnelmaa. Korkkia näytteli Wilho Ilmari, Lipposta Oke Tuuri. Tarinat esitettiin viiden minuutin pätkissä, joiden päätteeksi Jalmari Rinne kuulutti: ”Jatkuu huomenna.”

Kansa otti sankarit omikseen. Melkein kaikki kuunnelmat julkaistiin myös kirjoina. Mutta kävi niin kuin usein käy: toissijaiseksi tarkoitettu hahmo varasti koko show’n.

Outsiderkin huomasi sen. Kun hän 1957 alkoi julkaista kaverusten seikkailuja kuukausittain ilmestyvinä satasivuisina vihkosina, Pekka sai ensin oman lukemistonsa ja Kalle-Kustaa omansa melkein kaksi vuotta myöhemmin.

Sankarit seikkailivat myös parissa näytelmässä ja yhdessä elokuvassa sekä lyhytikäisessä sarjakuvassa. Lautapeliäkin myytiin heidän nimillään, ja Kipparikvartetti levytti *Pekka Lipposen jengan*. Moni muistaa myös lastenlorun, jossa Kalle-Kustaa Korkki jotakin sorkki.

Koko 1940-luvun lopun ja 1950-luvun Outsider jatkoi muuta tuotantoaan kiihkeällä vauhdilla ja vaihtelevilla salanimillä. Kahden satasivuisen seikkailun kirjoittamien kuukaudessa kaiken muun ohella oli ylivoinainen tehtävä hänellekin.

Korkki-kuunnelmia sovitti kirjoiksi alkuun Antero Virkki, oikealta nimeltään Aarne Talasmo. Martti Löfberg teki kakkoskuunnelmasta *Kaksihuippuisen nuoren salaisuus* myös Kalle-Kustaa Korkin oman kioskisarjan neljännen osan, mutta Marton Taigan jutusteleva tyyli ei istunut Korkkiin.

Kun Nyyrikin toimittaja Jorma Kurvinen kuuli Haapakosken haikevan itselleen haamukirjoittajaa, hän antoi Haapakoskelle luettavaksi nuoren Seppo Tuiskun (s. 1935) kirjoittaman humoristisen tarinan Kissannaukujaiset. Haapakoski oli myös nähnyt Tuiskun Ilmarisen lehtiin kirjoittamia jännitysnovelleja. Hän kiinnostui nuoresta ”tyylikameleontista” ja lähetti Tuiskulle kirjeen. Hän kysyi, haluaisiko Tuisku kokeilla siipiään Lipposen ja Korkin seikkailujen muistiinmerkitäjänä Outsiderin nimimerkin varjossa.

Tuisku otti haasteen vastaan. Ensimmäinen yritys alkoi yllättävän hyvin, mutta meni puolivälin jälkeen ”tuiskuksi”. Haapakoski antoi tiukkaa palautetta. Piti kertoa, ei kuvailla, eikä ylenpalttinen kauhu-maalailu sopinut jännäriin. Tuisku oppi nopeasti, ja helmikuussa 1959 ilmestyi hänen ensimmäinen Korkkinsa.

Vieläkin Haapakoski epäili Tuiskun kirjoittavan itsensä pian tyhjiin tuhlailemalla ideoita. Siihen Tuisku ei uskonut.

Ihmisinä kaksi Outsideria olivat hyvin erilaisia. Tuisku oli vahvasti vasemmistolainen, vaikkei puolueisiin kuulunutkaan. Haapakoski taas oli entinen suojeluskuntanuori ja Isänmaallisen Kansanliikkeen aktiivijäsen. Jatkosodan jälkeen hän pysytteli erossa politiikasta. Hän ei suostunut lisäämään Lipposeen punaväriä, vaikka Yleisradion pää-

johtaja Hella Wuolijoki sitä tivasi. Ohjelmajohtaja Jussi Koskiluoman vaatimuksesta Haapakoski kyllä vähensi Pekan näkäräisiä, pirskatteja ja änkytystä, vaikka Oke Tuuri valittikin, että Pekalta katoaa kaikki luonne.

Savolainen Haapakoski oli opiskellut Pariisissa ja kiertänyt maailmaa Seuran lentävänä reportterina ja muutenkin, kun taas eteläpohjalainen Tuisku oli tutustunut Suomeen Lapista Helsinkiin ja kokeillut erilaisia ammatteja rengistä ja tukkijätkästä valimotyöläiseen, sepänsälliin ja kiertävään mankelikauppiaaseen. Lehtinovellien lisäksi Tuisku oli Outsiderin haamuksi ryhtyessään julkaissut vain yhden jatkokertomuksen. Näkymätön varjo ilmestyi Sirpaleessa.

Seikkailu yhdisti miehet. He kohtasivat toisensa vain kerran, ravintola Kappelissa Helsingissä. Muuten yhteyttä pidettiin kirjeitse. Tuisku sai Haapakoskelta jännärintekijän tärkeän ohjenuoran: ”Kun yksityiskohdat pitävät kutinsa, kokonaisuuden voi valehdella.” Sitä hän myöhemmin painotti Jerry Cottonin kirjoittajillekin.

Tuiskun osuus Lippiisiin ja Korkkeihin pidettiin pitkään salassa julkisuudelta.

Alkuvuodesta 1961 Haapakoski lähti jokavuotiselle latautumismatkalleen. Matkakohteena oli Espanjan Malaga, kuten usein aikaisemminkin. Tällä kertaa myös Frida-vaimo pääsi mukaan, koska perheen lapset olivat jo aikuisia. Tammikuun 24. päivän aamulla Aarne Haapakoski sai hotellihuoneessa sydänkohtauksen, eikä lääkäri ehtinyt ajoissa perille.

Kuollessaan Haapakoski oli vasta 56-vuotias. Rankka työ ja jatkosodan rintamaoloissa menetetty terveys veivät hänet ennenaikaiseen hautaan.

Leski ja perhe tarvitsivat elatuksen, eikä vastikään perheen perustanut Tuiskukaan halunnut heti luovuttaa, kun palkkio vielä tuplattiin entisestä. Sarjoja päätettiin jatkaa.

Haapakoskelta ei jäänyt käsikirjoituksia varastoon, vaan Tuisku paukutti kirjoituskoneestaan kaksi satasivuista jännäriä kuussa. Lukijat eivät huomanneet Haapakosken poistumista muonavahvuudesta.

KIRJAVAA kyytiä

Yli 140 kirjaa tehnyt Tapani Bagge on julkaissut aiemmin kaksi artikkelikokoelmaa: *Vaaran viehäytys* (2015) sekä *Rikoksen poluilla - ja muillakin* (2019). Uuden kirjan jutut käsittelevät jälleen kirjallisuutta, televisiota ja elokuvaa. Tällä kertaa Bagge muistaa myös musiikkia.

Ensimmäisessä osiossa nautitaan rikollisesta, sitten Villin lännen kyydistä. Rikoselokuvista Bagge käsittelee eritoten Alfred Hitchcockin tuotantoa. Kirjallista kyytiä -osio sisältää sattumuksia ja muistelmia Baggen monipuolisen uran varrelta sekä kertoo hänen kirjojensa taustaa ja syntytarinaa. Lopulta päästään musiikilliseen kyytiin lähinnä rytmibluesin tahdissa.

ISBN 978-952-7469-34-7

9 789527 469347